

DARFUR SORUNU'NUN NEDENLERİ VE ULUSLARARASI BİR HUKUK SORUNU'NA DÖNÜŞMESİ¹⁵

Abdullah Torun¹⁶

Çisem Doğan¹⁷

Gönderim Tarihi: 15.08.2021

Bu Makaleye Atıf İçin:

Torun, A & Doğan, Ç. (2021). "Darfur Sorunu'nun Nedenleri ve Uluslararası Bir Hukuk Sorunu'na Dönüşmesi", *İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 86-103.

Özet

Darfur'da yaşanan çatışma tarihsel bir arka plana ve bölgede yaşanan çeşitli gelişmelere dayanmaktadır. Yaşanan çatışmanın tetikleyici unsurları arasında, sömürgeci yönetimin bölgedeki uzun süreli varlığı ve bu yönetimin bölgeye yönelik yanlış uygulamaları, bağımsızlık sonrasında gelen merkezi hükümetlerin ihmalkarlığı, farklı etnik grupların bölgenin kıt doğal kaynaklarını kontrol etme ve paylaşma konusundaki rekabeti, kaynakların paylaşımı sorunundan ortaya çıkan ekonomik kırılmalardır. Bölge de kıtlık ve kuraklığın da baş göstermesiyle birlikte kabileler arasında yaşanan bu ufak çaplı anlaşmazlıklar zamanla daha ileri boyutta çatışmalara dönüşmüştür. 2003 yılına gelindiğinde, tüm bu sorunların birbirini tetiklemesiyle ortaya çıkan etnik ve siyasi çekişmeler sonucunda Darfur'da isyancı hareketlenmeler başlamıştır. Kabileler tarafından başlatılan bu isyancı saldırılara hükümetinde silahla karşılık vermesi sonucu yaşanan çatışmalarda hayatını kaybeden sivil sayısı yüzbinleri aşmıştır. Darfur'daki çatışmalardan Darfur'un tüm halkı etkilenmiştir. Özellikle köylere yapılan saldırılar, yağma ve yıkım, hukuka aykırı tutuklama, işkence, insanlığa aykırı ve aşağılayıcı muamele, sivillerin bilerek ve isteyerek öldürülmesi, kitlesel katliamlar her yerde görülmüştür. Dolayısıyla bölgede yaşanan insani krizin durdurulması adına uluslararası müdahaleye ihtiyaç duyulmuştur. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kuruluşlar bu süreçte soruna müdahil olmuşlardır. BM ve UCM'nin Darfur sorunuyla ilgili aldığı kararlar bu sorunun uluslararası gündeme taşınmasında ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Böylece yerel de başlayan bu sorun uluslararası bir hukuk sorununa dönüşmüştür. Bu çalışmanın amacı, Darfur'da yaşanan çatışmayı nedenleri çerçevesinde ele alarak, çatışmalar devam ederken BM ve UCM'nin aldığı kararlar doğrultusunda nasıl bir uluslararası

¹⁵ Bu çalışma, Doktor Öğretim Üyesi Abdullah Torun'un danışmanlığında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "İç Dinamikler ve Uluslararası Bağlamda Darfur Sorunu" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹⁶ Doçent Doktor, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-9870-3550, abduallah.torun@inonu.edu.tr

¹⁷ Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, ORCID: 0000-0003-3236-9294, cisemdogan91@gmail.com

hukuk sorununa dönüştüğünü ortaya koymaktır. Bu çalışma tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darfur, çatışma, insani kriz, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Ceza Mahkemesi.

CAUSES OF THE DARFUR PROBLEM AND ITS TURNING INTO AN INTERNATIONAL LAW ISSUE

Abstract

The conflict in Darfur is based on a historical background and various developments in the region. The triggering elements of the conflict are the neglect and backwardness of the region under the colonial rule of the British, the neglect and indifference of the central governments towards the region after independence, the competition of different ethnic groups to control and share the scarce natural resources of the region and the economic breaks arising from the problem of sharing scarce resources. Conflicts in Darfur, located in western Sudan, started in the 1980s with economic disagreements between different tribes over the sharing of resources. With the outbreak of famine and drought in the region, these small-scale conflicts between the tribes turned into more advanced conflicts over time. In 2003, rebel movements started in Darfur as a result of the neglect and indifference of the central government, mismanagement, economic problems, ethnic and political conflicts. As a result of the government's response to these rebel attacks initiated by the tribes with weapons, deaths, hunger, disease and misery reached serious levels. In this turbulent environment, the number of civilians who lost their lives in conflicts has exceeded hundreds of thousands. All the people of Darfur have been affected by the conflicts in Darfur. Especially attacks on villages, looting and destruction, unlawful arrests, torture, inhuman and degrading treatment, deliberate and willful killing of civilians, mass murders have been seen everywhere. International intervention was needed in order to stop the humanitarian crisis in the region. Organizations such as the United Nations and the International Criminal Court were involved in this process. The decisions taken by the UN and ICC on the Darfur problem have been effective in bringing this issue to the international agenda and internationalizing it. Thus, this problem, which started at the local level, turned into an international law problem with the intervention of global powers. The aim of this study is to examine the conflict in Darfur within the framework of its causes and to reveal how it turned into an international law problem in line with the decisions taken by the UN and ICC while the conflicts continued. This study was prepared using historical and descriptive research methods.

Key Words: Darfur, conflict, humanitarian crisis, United Nations, International Criminal Court.

1. Giriş

Federal bir yönetim biçimine sahip ve Afrika kıtasının en geniş ülkesi olan Sudan Müslümanların çoğunlukta olduğu bir ülkedir. Ağırlıklı olarak Arap olmayan Müslüman nüfustan oluşan Darfur, Sudan'a bağlı büyük ve önemli bir bölgedir. Bölge, Sudan'ın batısında bulunan Libya, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'yle sınır komşusudur ve Kuzey Darfur, Güney Darfur ve Batı Darfur eyaletlerinden oluşmaktadır. Bölgenin nüfusu ağırlıklı olarak Arap olmayan Müslümanlardan oluşmaktadır. 1980'li yıllarda Darfur bölgesinde yaşayan kabileler arasında çıkan çatışmalar ve Sudan'daki hükümetlerin bölgedeki sorunlara ve çatışmalara yönelik ilgisizliği ve yanlış politikalarına karşı artan tepkiler sonucu Darfur sorunu daha belirgin hale gelmiştir. 2003 yılına gelindiğinde çatışmaların şiddetlenmesi ve ağır insan hakları ihlallerinin yaşanmasıyla Darfur sorunu uluslararası bir soruna dönüşmüştür.

Bölgede etkili olan kuraklık, çölleşme, hayvancılık yapanların ekili arazilere verdiği zarar ve bölgede verimli arazilerde yaşayan Arap kabileler ile Afrika kabileleri arasında arazilere sahip olma isteğiyle ortaya çıkan sorunlar sürekli çatışma üretmektedir. Bununla beraber ülkedeki etnik çeşitlilik çatışmaların ortaya çıkmasını kolaylaştırmakta ve mevcut sorunun barışçıl yollarla çözülmesini de zorlaştırmaktadır. Sorunun birçok nedeni olmakla beraber bu çalışma öncelikli olarak, bağımsızlık savaşlarından sonra Afrika'da ortaya çıkan diğer birçok iç çatışma gibi Darfur sorununun da ağırlıklı olarak siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymaya çalışacaktır. Özellikle ekonomik sorunların çözülmesiyle ilgili taleplerin hükümet tarafından reddedilmesi ve hükümetin bölgeye yönelik şiddet politikasını arttırması, bölgedeki Arap olanlarla olmayanlar arasında kin ve düşmanlığı arttırmıştır. Ekonomik ve siyasi eksikliklerden kaynaklı ortaya çıkan sorun, hükümetin yanlış politikaları sonucu etnik bir çatışmaya dönüşmüştür. Çalışmada, ilk olarak Darfur sorununun ortaya çıkış nedenleri incelenecektir. Ardından Darfur'da yaşanan durumun uluslararası hukuka göre kavramsal çerçevesi çizilerek kategorize edilecektir. Darfur çatışmasının silahlı çatışmalar hukuku açısından kategorize edilmesi, çatışmaya uygulanacak olan Uluslararası İnsancıl Hukuk rejimini tespit etmek açısından gereklidir. Ayrıca, Darfur sorununun uluslararası bir soruna dönüşmesinde güçlü bir misyona sahip olan BM ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bu bölgede yürüttükleri politikalar üzerinden sorun değerlendirilecektir.

2. Darfur Sorunu'nun Nedenleri

2.1. Sömürgecilik Dönemi'nin İzleri

Sömürgeci yönetimlerin denetimi altında yaşayan toplumlar; siyasi, toplumsal ve ekonomik anlamda kendi kendilerini yönetebilecek yetkinliğe kavuşmamışlardır. Bu yönetimlerin sömürgeleştirdikleri yerlerde oluşturdukları "ulusal sınırların", bölge halkları ve etnik gruplar arasındaki doğal sınırlarla uyuşmaması ve onların beklentilerini karşılayamaması, mevcut durumdan tatmin olmayan taraflar arasında çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur (İnat vd., 2007: 11).

Darfur, sömürgecilik öncesinde dar (vatan) adı verilen küçük parçalara ayrılmış bir şekilde yönetilmiştir. Dar'lar arası çeşitli zamanlarda göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin sebebi genellikle iklim değişiklikleri ve yağışlardır. Hayvancılıkla uğraşan gruplar hayvanlarını

otlatmak için sürekli otlak ve sulak alanlara doğru göç ederken, tarımla uğraşan gruplarda yine kurak arazilerden sulak ve verimli arazilere göç etmişlerdir. Bu hareketlilik sırasında göç eden grupları kontrol etmek zorlaşmıştır. Göç sırasında sorunlar yaşanırken, göçle varılan yerlerde de ufak çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Çünkü gruplar sahip oldukları verimli alanları başkalarıyla paylaşmak istememişlerdir (Öztürk, 2011: 133). 1916 yılında Darfur'un sömürge yönetimi altına girmesiyle birlikte Sudan'a bağlanmasının ardından bölge halkı yaşadıkları "dar" içinde sahip oldukları ayrıcalıkları herkesle paylaşmak zorunda kalmıştı. Çünkü artık herkes Sudan'lı olmuştu ve böylelikle "dar" yerine ulus devlet sistemi uygulanmaya başlandı (Öztürk, 2011: 134). Ayrıca sömürge yönetimi öncesinde Darfur'da etnik gruplar arasında çatışmalar ve anlaşmazlıklar olduğunda gruplar arası uyuşmazlıkların çözümünde etkili olan yerel mekanizmalar da kaldırıldı (Mustafa, 2014: 34). Kaldırılan bu yapıların yerine yeni bir mekanizmanın kurulmaması toplum içinde istikrarın sağlanmasını zorlaştırmıştır. Sömürgecilik sonrası düzenli ve barışçıl bir ortam kurulamamıştır.

2.2. Kaynakların Paylaşımı Sorunu

Darfur'da yerli Afrikalı kabilelerle göçebe Arap kabileler arasında verimli arazilerin, su kaynaklarının, otlakların kullanımı konusunda ufak çaplı çatışmalar her dönem yaşanmıştır. Yerli kabileler tarımla uğraşırken göçebe Arap kabileler hayvancılıkla uğraşmışlardır. Hayvancılıkla uğraşan kabileler, otlak ve sulak alan arayışında tarım arazilerinin bulunduğu ve yerleşik Afrikalıların yaşadığı yerlere doğru göç ettiklerinde, Afrikalılar arazilerinin tahribata uğradığı gerekçesiyle Arapların bu alanlara gelmelerini istememişlerdir. Bu süreçte Arapların hayvanlarına zarar vermeye başlamışlardır (Öztürk, 2011: 133). Bölge de çölleşmenin artması, verimli arazilerin tükenmesi paylaşım sorununu ortaya çıkarmış, aynı soydan gelen aynı inancı paylaşan insanların aralarına fitne tohumlarının atılmasıyla bu sorunların etnik çatışmalara dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca bölge de petrol yatakları keşfedilince Darfur'da petrolden pay almak isteyen muhalif güçler isyana başlamışlardır (Lacoste, 2007: 215). Darfur çatışmasının başlamasında; bölgede keşfedilen petrol kuyularının ve hatta Darfur'da petrol çıkarılmasında şirketleri aracılığıyla yer alan Çin ve ABD'nin nüfuz mücadelesinin, bu çatışmaların şiddetlenmesinde etkisi olduğu iddia edilmiştir. Bu iki büyük gücün bölgedeki petrol üzerinde ve genel olarak bölgede hâkim güç olma çabası çerçevesinde Darfur'da çatışan mevcut tarafları desteklemeleri sorunu daha da tırmandırmıştır. Çatışma sürecinde yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ancak stratejik bölgelere ve değerli kaynaklara sahip olmak isteyenler için bu durum çok önemli olmamıştır. Dolayısıyla Darfur'da yaşanan çatışmaların sebeplerinden bir tanesi belki de en önemlisi kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesidir (Kavas, 2007).

2.3. Hükümetin İlgisizliği ve Yetersizliği

1956 yılında Sudan bağımsızlığını kazanırken Darfur, Sudan'a bağlı olarak herhangi bir değişiklik yaşamamıştır. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ortaya çıkan Güney Sudan sorunu Hartum hükümetlerinin ilgisini ve gelir kaynaklarını topyekün bu bölgeye aktarmalarına sebep olmuştur. Bu süreçte Darfur gereken maddi ve manevi destekten mahrum kalmıştır. Sömürgecilikten yeni çıkan ve fakirlikle mücadele eden bölge halkı hükümetlere karşı memnuniyetsizleşmiştir (Kavas, 2009). Darfur'a ihtiyaç duyulan maddi desteğin verilmemesi

ve yatırımların (eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri vs.) ihmal edilmesinin yanı sıra burada 1980’li yıllarda yaşanan kuraklık ve bu afetin Hartum hükümeti tarafından kötü yönetilmesi halkın tepkisini çekmiştir. Hükümetin kuraklıkla ilgili önceden uyarılar almış olmasına rağmen yetersiz ve ilgisiz kalması, uluslararası toplumun da gerekli yardımı yapmaması o dönemde zaten zor şartlar altında yaşayan insanlar arasındaki kavgaları, özellikle kaynakların paylaşımı hususunda, daha da şiddetlendirmiştir (Öztürk, 2011: 137).

2.4. Etnik Çatışmalar

Etnik kelimesi; akrabalık, dil birliği, kültürel veya dinsel birliktelik ve ortak bir kimlik paylaşan insan topluluklarını tanımlamak için kullanılır. Darfur’da da çok sayıda etnik grup yaşamaktadır. Ancak kabaca ifade etmek gerekirse, Darfur’da bulunan etnik gruplar; Araplar ve Afrikalılar olarak anılmaktadır. Ancak bu grupların ayırımını yapmak bu kadar da kolay değildir. Çünkü geçmişte kurulan akrabalık ilişkileri neticesinde Darfur’da homojenlik yok olmuş ve evlilikler neticesinde taraflar birbirlerine karışmışlardır. Bu grupları ten rengiyle ayırmak artık imkânsızlaşmıştır. Genel olarak Darfur halkıyla ilgili tanımlama yaparken iki büyük kabileden bahsedilse de burada yaşayan halk kendilerini tanıtırken alt kimliklerini kullanmaktadırlar. Afrikalı kabileler; Fur, Zagave, Arap kabileler; Baggara, Ruzeygat gibi (Acar, 2010: 15).

Darfur’da yaşanan kuraklık, çölleşme, verimli arazilerin ve sulak alanların tükenmesi burada yaşayan etnik grupları birbirine düşürmüştür. Verimli arazilerde yaşayan Afrikalılar, kuzeyde kurak yerlerde yaşayan ve güneyin otlak ve sulak alanlarından faydalanmak isteyen Arap kabileleri kendi alanlarında barındırmak istememişlerdir. Sonuçta etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Darfur’da Araplar ile Afrikalılar arasındaki gerilimi tırmandıran bir başka durum da birbirlerine karşı olumsuz ithamlarda bulunmaları olmuştur. Araplar, Afrikalıların kendilerini bölgenin yerlisi olarak görüp, Arapları bölgede barındırmama ve verimli topraklardan mahrum etme yönündeki baskılarından muzdarip olduklarını beyan ederlerken; Afrikalılar ise Arapların yönetimde ve diğer pek çok alanda baskın olup kendilerini yok saydıklarını ve aşağılandıklarını ifade ederek birbirlerini suçlamışlardır. Başlangıçta ekonomik sıkıntılar, kuraklık ve sulak alanların paylaşımı gibi sorunların yön verdiği bu gerilim, kabileler arası çatışmalarla birleşince ideolojik ve etnik bir çatışma sürecine doğru yol almıştır (Bayram, 2013: 83-84). Böylece etnik grupların geçmişten gelen münasebetleri önceleri ufak çaplı çekişmelerle geçse de sonraki zamanlarda birbirlerini daha şiddetli şekilde suçlamaları ve bastırılmış duygularının gün yüzüne çıkması veya çıkartılmasıyla daha da şiddetlenerek etnik çatışma sürecine girmiştir.

2.5. Güney Sudan’da Yaşananlar

Sudan’ın bağımsızlığından itibaren ülke kuzeyli Araplar tarafından yönetilmektedir. Sudan’ın güneyinde yaşayan Hristiyanlar, İngiliz sömürgesi döneminde İngilizlerin uygulamaları sayesinde daha rahat ve kayırılmış bir toplum olarak yaşadıkları için sömürge sonrası dönemde Müslüman Hartum yönetiminin etkisi altında kalmak istememişlerdir. Bu süreçte güneyliler, kuzeyli Araplar kadar ülke kaynaklarından faydalanamadıkları gerekçesiyle ve ayrıca İslami yönetimi benimsemeyerek, bağımsız bir devlet kurma hayaliyle ayaklanmalar çıkarmış ve bu durum kuzey ve güney arasında iç savaşa sebep olmuştur (Arpa, 2013, 121).

Güneylilerin ayrılıkçı hareketleri neticesinde Sudanlı liderler ülkede federal bir yönetimin oluşturulacağı ve bu yönetimde kuzey-güney ayrımı yapılmayacağını Araplarla Afrikalıların eşit haklara sahip olacağını ifade etmişlerdir. Ancak sonrasında yaşanan tüm gelişmeler bunun tam tersi durumların yaşanacağını göstergesidir (Öndül, 2015: 81). Nihayetinde Sudan'ın tamamında İslam dini etkin konuma getirilmiş, resmi dil olarak Arapça kabul edilmiştir. Yönetimde de Araplar baskın konuma getirilmiş ve güney bölgesi yatırımlardan ve yönetime katılma hakkından faydalanamamıştır. Bu Araplaştırma politikalarının etkisiyle güneyliler bağımsızlık için mücadelelerini arttırmıştır ve çatışmalar şiddetlenmiştir (Tamçelik vd., 2014: 592).

1972 yılında imzalanan Addis Ababa Barış Anlaşması neticesinde Güney Sudan otonomi kazanmıştır. Ancak 1976 yılında Sadık el-Mehdi tarafından yapılan başarısız darbe girişimi sonrası Numeyri yönetimi katı kurallara geri dönmüştür ve güneylilere karşı tutumunu değiştirmiştir (Arpa, 2013: 121). Ardından 1978'de güneydeki Bentiu bölgesinde petrol bulunması da kuzey ve güney arasında önemli bir anlaşmazlık konusu oluşturmuştur. Petrol gelirlerinden mahrum bırakıldıklarını düşünen güneyliler yeniden hareketlenmiş ve çatışmalar 1983'ten itibaren yeniden başlamıştır (Tamçelik vd., 2014: 594). Bölge de yaşanan iç savaş, 1983'ten 2005'e kadar sürmüştür. Bu savaş sırasında en az 2 milyon insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. 9 Ocak 2005'te kapsamlı barış anlaşması imzalanarak iç savaşın sonlandırılmasıyla ilgili ilk adımın atılmasının ardından, 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan, Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır (Matthew, L., A., Matthew, 2013: 1-2).

Güney Sudan sorununun Darfur'la olan bağlantısına gelecek olursak; Sudan'ın güney kesiminde iç savaş yaşanırken Darfur'da da ufak çaplı çatışmalar vardı. Güney'de iç savaşı sürdüren ayrılıkçı grupların Darfur'da yaşayanlarla yakınlaşması sonucu bazı Darfur'luların zihinlerinde sorunlarına çözüm bulmanın yolunun silahlı mücadeleden geçtiği fikri oluşmaya başlamıştır. İhmal edildiklerini düşünen Afrikalılar hükümetin Arapları desteklediği düşüncesiyle kendileri de ayrıcalıklı haklara sahip olabilmek adına 2003 yılında isyan etmişlerdir (Öztürk, 2008). Bu isyanın başlamasında ve şiddetlenmesinde güneyli isyancıların güçlerini Darfur'a kaydırmaları ve orayı bir üs olarak kullanmaları etkili olmuştur (Arslan, 2011: 44). Sonuç olarak Güney Sudan iç savaşı Darfur'da yaşanan çatışmaların şiddetlenmesinde etkili olan faktörler arasında yer almıştır.

3. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Sorunu

Sudan'ın Darfur eyaletinde kabileler arasında yaşanan gerginlikler zamanla şiddetli silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Darfur'da yaşanan bu çatışmalar; etnik, dini ve ekonomik olmak üzere pek çok kaynaktan beslenmektedir. Darfur'daki durumu hukuki bir zemine oturtabilmek için; çalışmanın bu bölümünde öncelikle silahlı çatışma kavramı anlatılacaktır. Ardından Uluslararası İnsancıl Hukuk'ta yer alan silahlı çatışma türleri anlatılarak; buradaki mevcut durumun kavramsal çerçevesi çizilmeye ve uygulanacak Uluslararası İnsancıl Hukuk rejimi tespit edilmeye çalışılacaktır. Çünkü Uluslararası İnsancıl Hukuk bir çatışmanın uluslararası nitelikte olan veya uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma olmasına bağlı olarak farklı kurallar uygulanmasını öngörmektedir (Taşdemir, 2009: 197).

3.1. Silahlı Çatışma Kavramı ve Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Silahlı Çatışma Türleri

Silahlı çatışma; çatışma sözcüğünün önüne etnik, kültürel, menfaat gibi isimler eklenmediği müddetçe mevcut bir gerginlik ve mücadele durumunu anlatmak için kullanılır (Varlık, 2013: 126). Günümüzde silahlı çatışma kavramı, iki ya da daha çok egemen devlet arasındadır ya da bir devlet topraklarında, belirli silahlı grupların karşıt tezlerini kuvvet kullanmak yoluyla devlet ya da birbirlerine kabul ettirmeye çalışmalarıyla ilgilidir (Sav, 2015: 18-19). Uluslararası hukuka göre silahlı çatışma türleri; Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar olmak üzere 2'ye ayrılır.

3.1.1. Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar

Uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar, en az iki devletin silahlı kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalardır. Bu şekilde bir tanımlama yapıldığında çatışma ve savaş kavramları birbirlerine karıştırılmaktadır. İki kavramı ayırt edebilmek için önemli bir ayrım vardır. Silahlı çatışma doğrudan sıcak çatışmayı ifade ederken; savaş daha geniş manada ve genel bir kavramdır. Silahlı çatışmanın yaşanmadığı durumlarda da devletlerarası savaş hali mümkün olabilir. Örneğin; II. Dünya Savaşı'nda Türkiye Almanya'ya karşı savaş ilan etmiştir ancak iki devlet arasında sıcak çatışma yaşanmamıştır (Yeşil, 2015: 41).

1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri'nin, ortak 2. maddesine göre; iki veya daha fazla taraf devlet arasında herhangi bir silahlı anlaşmazlık çıkması durumunda harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa da ve yine sözleşmeye taraf olan devletlerden birinin toprakları kısmen veya tamamen işgal edildiğinde ve işgale karşılık verilmediğinde dahi sözleşme hükümleri uygulanacaktır (Cenevre Sözleşmeleri, md.2). Yani sözleşmenin kapsadığı tüm insancıl hukuk kuralları uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanacaktır. 1977 yılında, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne, "Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol" (Cenevre Sözleşmeleri, ek I No'lu Protokol) eklenerek sözleşme imzalanmıştır. Savaş mağdurlarının korunması hakkındaki bu protokol, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 2. maddesinde öngörülen durumlarda uygulanacaktır. I No'lu Protokol, 1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri'ni tamamlayıcı bir metindir. Cenevre Sözleşmeleri'nde ağır ihlaller düzenlenirken, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında işlenen ağır ihlallerin cezalandırılmasını hükme bağlayan uluslararası nitelikteki ilk genel düzenleme bu Protokol'dür (Yeşil, 2015: 37). Dolayısıyla iki veya daha fazla devlet arasında yaşanan uluslararası nitelikte bir silahlı çatışmada, Cenevre Sözleşmeleri ortak 2. madde hükmü uyarınca, Cenevre Sözleşmeleri'nin hükümleri ve I No'lu Protokol uygulanacaktır.

3.1.2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar

İki ya da daha fazla sayıda aktörün eş zamanlı olarak kıt kaynakları kullanmak istemesi çatışma durumuna sebep olur. Bu aktörlerin çatışma esnasında silaha başvurmalarıyla birlikte olay silahlı çatışmaya dönüşür. Silahlı çatışmanın devletlerarasında değil de bir devletin kendi ülkesi sınırları içinde gerçekleşmesiyle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumu ortaya çıkar (Taşdemir, 2009: 7). Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma; egemen bir

devletin sınırları içerisinde iki veya daha fazla sayıda farklı grubun birbiriyle veya hükümetle yaşadıkları uyuşmazlıklar sonucu ortaya çıkmaktadır. Gruplar arası çatışmaların sebebi genelde etnik, dinsel, ekonomik, kaynakların paylaşımı gibi sorunlardan kaynaklı meydana gelirken, devlet ve gruplar arası çatışmalar ise siyasal ve ideolojik farklılıklardan dolayı grupların hükümeti değiştirmek veya yok etmek istemeleri sebebiyle yaşanmaktadır. Sonuç olarak, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların büyük çoğunluğunda taraflardan birisi hükümettir (Taşdemir, 2009: 8).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerarası savaşların yerine iç savaşların artması ve milyonlarca insanın ölümü, silahlı çatışmalar hukukunun, iç çatışmalara genel ifadesiyle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bir iç çatışma da uygulanabilecek hukukun tespiti önemlidir. Herhangi bir iç çatışmada işlenen bireysel suçlar ile ilgili sorumluluk ve yapılacak kovuşturma uluslararası ceza hukukunun konusudur (Çakmak, 2014: 234). Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanan kurallar son derece sınırlıdır. Uygulanan bu kurallardan ilki Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesidir. İkincisi ise 1977 tarihli 2 numaralı Protokol'dür. Bu Protokol sadece onaylayan taraf devlet açısından geçerlidir. Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesine göre; uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı anlaşmazlığın sözleşmeye taraf ülkelerden birinde çıkması halinde bu madde gereği anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri anlaşmazlıklara doğrudan katılmayan, silahını terk eden, hasta, yaralı veya herhangi bir sebeple çatışma dışı kalanlara, herhangi bir ırk, renk, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insani muamelede bulunmakla yükümlüdürler. Tarafların her biri bu kimselere karşı kötü muamele, işkence, vücut bütünlüğüne zarar verme, rehin alma, yargılama olmaksızın infaz etme gibi muamelelerden yasaklıdır. Bu sözleşme sayesinde tarafların çatışma esnasındaki sınırları belirlenmiştir. Uluslararası insancıl hukukun en hayati kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma da devletin sorumlu olduğu bazı noktalara vurgu yapmaktadır. Aynı şekilde uluslararası suçlar bakımından bireysel sorumluluğu düzenleyen UCM Roma Statüsü'nde, iç çatışmalara uygulanması gereken bu 3. maddenin ihlalini savaş suçu olarak kabul etmektedir (Çakmak, 2014: 235).

Dünya genelinde yaşanan silahlı çatışmalara bakıldığında; yaşanan bu çatışmaların neredeyse tamamına yakınının uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olduğu görülmektedir. Yakın tarihte gördüğümüz, Suriye, Irak, Sudan-Güney Sudan, Sudan-Darfur, bu çatışmalara örnek verilebilir. Bu bölgelerde özellikle de Afrika kıtasında yaşanan çatışmalar, hükümet ve isyancı gruplar arasındadır.

3.2. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Çatışması'nın Değerlendirilmesi

2003 yılında şiddetlenen ancak başlangıcı daha da eskilere dayanan Darfur'daki çatışmalarda işlenen çeşitli suçlardan dolayı sorumlu olanların yargılanabilmesi için öncelikle çatışmanın uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki kavramsal çerçevesi çizilmelidir. Böylelikle yargılama aşamasında uygulanabilecek uluslararası hukuk alanı tespit edilmiş olur. Darfur'da yaşanan olaylara çatışmanın tarafları açısından bakıldığında; çatışma iki veya daha fazla devlet arasında değil de, hükümet ve onun karşıtı isyancı güçler arasında ülke sınırları

içerisinde yaşanmaktadır. Dolayısıyla yaşanan çatışmaya uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma dememiz olanaksızdır. Darfur'da meydana gelen silahlı çatışmalarda hem Sudan Hükümeti hem de hükümet karşıtı örgütler; Sudan Kurtuluş Hareketi Ordusu (SKH/O) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH) başta olmak üzere birçok asi örgüt, kendi çıkarları doğrultusunda aynı toprak parçası üzerinde birbirlerine karşı mücadele etmişlerdir. Dolayısıyla bölge de uluslararası nitelikte olmayan bir iç silahlı çatışma yaşanmıştır. Uluslararası nitelikte olmayan Darfur'daki bu çatışmaya 1949 Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. madde hükümleri uygulanmalıdır. Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesine göre; uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı anlaşmazlığın sözleşmeye taraf ülkelerden birinde çıkması halinde bu madde gereği anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri anlaşmazlıklara doğrudan katılmayan, silahını terk eden, hasta, yaralı veya herhangi bir sebeple çatışma dışı kalanlara, herhangi bir ırk, renk, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insani muamelede bulunmakla yükümlüdürler. Tarafların her biri bu kimselere karşı kötü muamele, işkence, vücut bütünlüğüne zarar verme, rehin alma, yargılama olmaksızın infaz etme gibi muamelelerden yasaklıdır (Cenevre Sözleşmeleri, Ortak Madde 3). Ancak Darfur'daki uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar sırasında uyulması gereken sözleşmenin bu maddesi dikkate alınmamıştır. Öldürme, işkence, insan hakları ihlalleri gibi suçlar, Darfur'da yaşanan çatışma sırasında gerek hükümet destekli milisler gerekse isyancılar tarafından işlenmiştir. Darfur'da insancıl hukuk ağır bir şekilde ihlal edilmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3'ün ihlalini savaş suçu olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte işlenen suçlar BM Komisyonu ve UCM kararları çerçevesinde ele alınmıştır.

4. Darfur Sorunu'nun Uluslararası Bir Hukuk Sorunu'na Dönüşmesi

Darfur sorunu, 2003-2004 yıllarında dünya gündeminde yer almaya başlamıştır. 1989'da Sudan'da iktidara gelen Ömer El Beşir Hükümeti, Müslüman Kardeşlerle iş birliği yaparak darbe yaptıktan sonra iktidarı ele geçirmiştir. Daha sonra önceleri Müslüman Kardeşler bünyesinde faaliyet gösteren Davud Yahya Bolad, 1990'da SKH/O'ya katılmıştır. Güney Sudan'da yıllardır merkezi hükümete karşı savaştan SKH, Bolad'ın, Darfur'da silahlı bir birim oluşturmasını sağlamıştır. Başlangıçta Darfur'daki çatışmaları hafife alan ve taraf olmamayı tercih eden hükümet ise, El Fasher saldırısı sonrasında daha etkili önlemler alması gerektiğini fark etmiştir. Özellikle, ülkenin doğusunda Eritre ile bağlantılı isyancı grupların da ortaya çıkması ve kendisine yönelik muhalefetin artmasıyla olaylara müdahale etmesi gerektiğinin farkına varmıştır ve ciddi müdahalelerde bulunmuştur. Sudan ordusunun büyük kısmının iç savaş süreci nedeniyle hala güneyde bulunuyor olması sonucu hükümet ordunun yetersiz kaldığı yerlerde bazı yerel milislerden istifade etmiştir. Sudan ordusunun sayıca yetersizliği çöl operasyonları için yeterli eğitime sahip olmayışıyla birleşince, muhaliflerin vur- kaç taktiğiyle bastırılmayacağına anlaşılmasını sağlamıştır (Flint ve Wall, 2008: 119).

Sudan hükümeti birçok kez ordunun yetersiz kaldığı durumlarda yerel milislerden ve kendisine yakın hissettiği çetelerden istifade ettiği gibi bu defa da Arapça "atlı cinler" manasına gelen Cancavidlere silah yardımıyla bulunarak onlardan faydalanmıştır. Sudan hükümetinin 2003-2004 yıllarında Cancavidlerle ittifak yapması ve hükümet tarafından Araplara destek verildiği iddiaları var olan sorunu daha da büyütüştür (Mamdani, 2009: 69). İsyancılar ve hükümet yanlısı gruplar arasında süren çatışmalarda sivil halkın zarar görmeye başlamasıyla

birlikte Darfur'daki durum uluslararası örgütlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Bölgede yaşanan insani krizin durdurulması için uluslararası güçlerin desteğine ihtiyaç duyulmuştur (Dalar, 2010: 269). Bu süreçte BM ve UCM'nin soruna müdahil olup Darfur'la ilgili aldıkları kararlar, Darfur sorununun uluslararası alana taşınmasında ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Böylece yerelde ortaya çıkan ve uluslararası nitelikte olmayan bu silahlı çatışma uluslararası bir hukuk sorunu haline gelmiştir.

4.1. Darfur Sorunu'nun Uluslararası Bir Hukuk Sorununa Dönüşmesinde Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Misyonu

Darfur'daki olaylar değerlendirildiğinde; sivil kayıpların ve ağır insan hakları ihlallerinin olduğu kesindir. Sivillerin öldürüldüğü kitlesel saldırılara uluslararası alanda nasıl bir karşılık verilmesi gerektiği sorusu son derece karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu tür insan hakları ihlallerinin iç çatışma ortamlarında veya taraflardan birinin iktidar konumunda olup diğer tarafı yok etmeye çalıştığı durumlarda ortaya çıkmasıdır. Bu durumda, silahlı bir müdahalenin devletin egemenliğini ihlal edildiği suçlamalarıyla karşılaşacağı kesindir. Bu uluslararası hukukta ciddi tartışmalara konu olmaktadır ancak bütün tartışmalara rağmen Uluslararası Ceza Mahkemesinin ve BM'nin Darfur sorunu karşısında ortaya koyduğu misyon, benzer sorunlarda da uluslararası yükümlülüklerin varlığının hatırlatılması ve uygulanabilirliğinin önünün açılması bağlamında önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Darfur'daki çatışmadan Darfur'un tüm halkı etkilenmiştir. Özellikle köylere yapılan saldırılar, yağma ve yıkım, hukuka aykırı tutuklama, işkence, insanlığa aykırı ve aşağılayıcı muamele, sivillerin bilerek ve isteyerek öldürülmesi, kitlesel katliamlar ve yargısız infaz her yerde görülmüştür. Hükümet askerleri ve Cancavidlerin köylere yaptıkları saldırılarda, tecavüz ve diğer cinsel saldırı suçlarının işlendiği iddia edilmektedir. Ayrıca Darfur'da yaşamı sürdürmek için gerekli olan tüm kaynaklar ve ekonomi çatışmalar esnasında yok edildiği için yerel halkın yaşamlarını idame ettirmek adına üretim imkânları da ortadan kalkmıştır. 2006'da çatışma Çad'a da sıçramış ve bu çatışmalar boyunca 300.000 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir (Keskin, 2009: 67-88). Bu eylemlerin ve bölgede çıkan insani krizin durdurulması adına uluslararası müdahaleye ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bir ülkenin egemenlik haklarına doğrudan müdahale de bulunmadan, fakat yaşanan insan hakları ihlallerini de görmezden gelmeyerek Darfur'da yaşanan durumlarla ilgili tarafların uymaları gereken bazı kararlar almıştır. Alınan bu kararlar çerçevesinde taraflara bir bakıma uyarıda bulunularak uluslararası barış ve güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1556 sayılı kararda; bölgede yaşanan insani krizin endişe verici olduğu ve insan hakları ihlalleri, uluslararası hukukun ihlali, sivillere yönelik saldırılar ve yüzbinlerce insanın hayatı risk altında olduğu bu sebeple de tarafların derhal harekete geçmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle Sudan hükümetinden bölgeye yapılacak olan insani yardımların ulaşımını kolaylaştırması, insani yardımın sağlanmasını engelleyecek tüm kısıtlamaları ortadan kaldırması, bölgede yardıma ihtiyaç duyan nüfusa erişimin sağlanması, yaşanan uluslararası hukuk ve insan hakları ihlallerini araştırıp bunlara yönelik BM ile işbirliği içinde soruşturmaları başlatması ve yürütmesi, hukuk ve düzeni sağlayarak

topraklarında yaşayan nüfusu güvence altına alması istenmiştir (BM Güvenlik Konseyi, 1556 sayılı karar). Kararda; Sudan Hükümeti'nden Darfur'daki isyancı SKH/O ve AEH ile siyasi görüşmelere derhal başlaması ve Cancavid silahlı çetelerini 30 gün içinde silahsızlandırması, çete liderlerini ve bağlantılarını yakalayıp yargılaması talep edilmiştir. Kararda Sudan hükümetinden ve isyancı gruplardan kapsamlı bir barış anlaşmasına ulaşmaları istenmiştir (1556 sayılı karar). Barış konusunda önemli bir adım olarak ilan edilen BM kararı neticesinde istenilen sonuca ulaşılamamış, çatışmalar devam etmiştir.

18 Eylül 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi Darfur hakkında 1564 sayılı kararı almıştır. Yeni karara göre; Sudan hükümeti 1556 sayılı karar çerçevesinde üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemektedir. Bütün taraflar özellikle Cancavidler yağma ve yıkıma, her türlü ihlale devam etmektedirler. Kararda sivil nüfusu koruma sorumluluğunun Sudan hükümetine ait olduğu ifade edilmiştir. Sudan hükümetinden; Darfur'daki yerinden edilmiş kişilerin, mültecilerin ve savunmasız insanların emniyetli bir şekilde evlerine dönmelerinin sağlanması talep edilmiştir. Ayrıca hükümetten, şiddet eylemlerini durdurması, Darfur'da şiddet ve vahşete sebep olup yaygın insan hakları ihlalleri gerçekleştirenlerin, yargı önüne çıkarılıp yargılanmaları ve tutuklanmalarını sağlaması istenmiştir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi 1564 sayılı kararıyla Genel Sekreter'den Darfur'da yaşanan olaylar neticesinde bir soykırım olup olmadığı hususunda araştırmak yapmak üzere bir Uluslararası Soruşturma Komisyonu kurmasını istemiştir (BM Güvenlik Konseyi 1564 sayılı karar). Kurulan Komisyon Sudan'a giderek hükümet yetkilileri ve hükümet dışı yetkililerle, direnişçi gruplarla ve çeşitli kurum ve kuruluşlarla görüşmelerde bulunarak tespitlerde bulunmuş, ilgili tüm birimlerden aldığı bilgi, delil ve belgeleri dikkate alarak konuyla ilgili bir rapor hazırlamıştır. 25 Ocak 2005 tarihinde BM genel sekreterliğine sunulan bu raporda, somut verilere dayanarak Darfur'da hem insan haklarının hem de uluslararası insancıl hukukun ihlal edildiği, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının işlendiği tespit edilmiştir (Report of the International Commission, 2018).

Darfur'daki çatışmada meydana gelen ihlaller tespit edilmesine rağmen yaşananlardan sorumlu olanların nasıl ve nerede yargılanacağı konusunda bir çözüm getirilememiştir. Bunun üzerine alınan 1593 sayılı kararla BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005'te Darfur'daki insan hakları ihlallerinin araştırılması ve sorumlularının kovuşturulması ve yargılanması görevini Uluslararası Ceza Mahkemesine vermiştir (BM Güvenlik Konseyi 1593 sayılı karar). Güvenlik Konseyi kararıyla Darfur'daki olayları soruşturma yetkisi elde eden UCM hemen harekete geçmiştir. 1593 sayılı kararın alınmasından bir gün sonra UCM Başsavcısı yaptığı basın açıklaması ile Darfur'daki durumun UCM Savcısına havale edildiğini bildirmiştir (Çakmak, 2007: 68).

6 Haziran 2005 tarihinde UCM Başsavcısı Luis Moreno Ocampo, Darfur'da işlenen suçlar hakkında soruşturmayı resmi olarak başlatmıştır. 31 Mart 2005 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nden yapılan başvuruyu takiben Savcı, Uluslararası Darfur Soruşturma Komisyonu'ndan gelen belgeler ile birlikte çeşitli kaynaklardan bilgi toplayarak analiz ettikten sonra soruşturma açmaya karar vermiştir. Soruşturma 1 Temmuz 2002'den itibaren geçen süreçte işlendiği iddia edilen; soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar üzerine odaklanmıştır. Soruşturma dosyası Yargıç Akua Kuenyehia (Gana) başkanlığındaki 1. Ön Yargılama Dairesi'ne iletilmiştir (Osman, 2016: 193).

Bu tarihten sonra, Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir, Sudan Hükümeti yetkilileri, Cancavid liderleri ve direniş cephesi liderlerinden çeşitli şüphelilere dava açılmıştır. Soruşturmanın içeriğindeki suçlamalar arasında; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi suçlar yer almıştır. Darfur'daki durum, BM Güvenlik Konseyi tarafından UCM'ye sevk edilen ve Statü'ye taraf olmayan bir ülke hakkındaki ilk soruşturmadır. Sudan Hükümeti iddiaları ve UCM ile iş birliğini reddetmiştir (www.icc-cpi.int/darfur, 2018). Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında iki kez tutuklama emri çıkartılmıştır. İlk tutuklama kararı 4 Mart 2009 tarihinde 1. Ön Yargılama Dairesi'nin aldığı kararla El Beşir'in insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, işkence ve tecavüz suçları bakımından yargılanması için çıkartılmıştır (www.icc-cpi.int/darfur/albashir, 2018).

Roma Statüsü madde 25/3'de ifade edildiği gibi; mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçtan dolayı kişiler, cezai sorumluluk taşır ve cezalandırılabilirler. Madde. 25/3 (a)'ya göre ise; tek başına veya diğer bir şahsın cezai sorumluluğu olsun ya da olmasın, başka bir şahısla müştereken veya başka bir şahıs vasıtasıyla suç işlemesi halinde kişiler cezalandırılabilirler (Rome Statute of the International Criminal Court, 2018). UCM, El Beşir'in Roma Statüsü'nün bu maddesine dayanarak, mahkemenin yargılama yetkisine giren insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi suçlara dolaylı olarak yardımcı olduğu gerekçesiyle tutuklanmasına karar vermiştir. El Beşir hakkında, bu maddeye dayanarak çıkarılan karar, UCM'nin görevdeki bir devlet başkanı için çıkarttığı ilk tutuklama kararıdır. Bununla birlikte UCM savcılığı bu karara itiraz etmiştir. El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini savunmuştur.

Darfur'daki olayların soykırım sözleşmesinin ilgili maddeleri gereğince; soykırım suçlarından: belirli bir grubu kasıtlı yok etme (öldürme), ciddi bedensel ve zihinsel zararlar verme, yaşam şartlarını kasıtlı olarak kısıtlama gibi belirleyici özelliklerini karşıladığını ifade ederek, Ömer El Beşir'in kısmen Fur, Masalit ve Zagava toplumlarını yok etmek için özel bir niyetle hareket ettiğine yönelik geçerli kanıtların olduğunu iddia ederek UCM'nin Temyiz Dairesine başvurmuştur. Temyiz Dairesi, savcılığın bu yöndeki itirazını kabul etmiş ve El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini öngörerek 1. Ön Yargılama Dairesi'nin kararını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine 1. Ön Yargılama Dairesi'nin 12 Temmuz 2010 tarihinde aldığı kararla El Beşir'in Darfur'da işlenen diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar verilmiştir. 15 Mart 2012 tarihinde UCM Başkanlığı bu davayı Ön Yargılama Dairesi 2'ye aktarmıştır. Hakkında tutuklama emri çıkartılmış olmasına rağmen bu yıllarda ülke (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Çad, Uganda, Cibuti) ziyaretlerinde bulunan El Beşir tutuklanmamıştır (www.icc-cpi.int/darfur/albashir, 2018). İnsanlığa karşı suçlar, savaş suçları işlediği gerekçesiyle hakkında uluslararası tutuklama kararı bulunan El Beşir, 2019 yılında Sudan'da yaşanan darbe ile görevinden alınarak bu suçlar hakkında yargılanmak üzere ülkesinde tutuklanmıştır (www.bbc.com., 2019).

Hakkında tutuklama kararı çıkartılan diğer isimler ise Ahmad Harun ve Ali Kushayb'dır. 2003'ten 2005'e kadar Sudan Hükümeti'nin İçişleri Bakanı olarak hizmet veren Ahmad Harun'un, Darfur Güvenlik Masası'nın yönetiminden sorumlu olduğu ve bu sorumluluk kapsamında Darfur'daki isyana karşı hükümetin farklı organlarını koordine ettiği iddia

edilmektedir. Polis, Silahlı Kuvvetler, Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Servisi ve Cancavidler hükümet idaresindeki organlar arasında sayılmaktadır. Ahmad Harun'un bu görevden dolayı sivil nüfusa ve Cancavidlerin kullandığı yöntemlere karşı işlenmiş suçlar hakkında bilgi sahibi olduğu iddia edilmekte ve bu olaylardan dolayı sorumlu tutulmaktadır. Ali Kushayb'ın ise, binlerce Cancavid grubunu Ağustos 2003'ten Mart 2004'e kadar komuta ettiği ve Darfur'da savaş suçları ve insanlığa karşı suçların işlenmesine sebep olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Cancavid liderleri ve hükümet arasında bağlantı kurduğu ve bu gruplara silah, yiyecek ve finansman sağladığı da düşünülmektedir. Mahkeme 27 Nisan 2007 tarihinde bu kişiler hakkında tutuklama kararı çıkartmıştır (www.icc-cpi.int/darfur/harunkushayb, 2007). Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından haklarında tutuklama kararı verilen Ömer El Beşir, ülkesinde yaşanan darbe sonrasında tutuklanırken, Ali Kushayb ise Haziran 2020'de Darfur olaylarıyla ilgili UCM'ye teslim edilen ilk zanlı olmuştur (www.haberler.com, 2021). Yaşanan bu son gelişmelerle birlikte Sudan tarafından yapılan açıklamalarda El Beşir'in de UCM'ye teslim edilmesi gündemdedir. BM'nin ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin almış olduğu kararlar, Darfur sorununun uluslararası gündeme taşınmasında ve uluslararası bir hukuk sorununa dönüşmesinde önemli bir misyona sahiptir. Ayrıca alınan kararların uygulanabilir hale gelmesi ise dünya genelinde böyle hak ihlalleri yaşandığında sorumluların cezasız kalmayacaklarını göstermesi açısından önemlidir.

5. Sonuç

Darfur, yüzyıllardır bir arada yaşayan ve etnik kimlik açısından ayırım yapılması oldukça zor olan birbirleriyle bütünleşmiş kabilelere ev sahipliği yapmıştır. Darfur'da farklı etnik kimliklere sahip bu kabileler zaman zaman çeşitli sebeplerle, özellikle ekonomik sıkıntılardan kaynaklı çıkar çatışmaları yaşamışlardır. Yerelde başlayan ve özellikle ekolojik şartların yetersizliğiyle beslenen ve kabileler arasında ciddi çatışmalara neden olan Darfur sorunu, hükümetin halkın talep ve beklentilerini karşılayamaması, hatta halk arasında var olan mevcut sorunlara çözüm üretmek yerine siyasal ayrışmaya sebep olması sonucunda içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Özellikle ekonomik sorunların çözülmesiyle ilgili taleplerin hükümet tarafından reddedilmesi, hükümetin bölgeye yönelik şiddet politikasını arttırması ve bölgedeki Arap olanlarla olmayanlar arasında kin ve düşmanlığı körükleyen davranış ve politikaları desteklemesi gibi pek çok sebeple yaşanan çatışmalar 2003 yılında hükümete karşı isyan hareketlerine dönüşmüştür. Yaşanan çatışmalar sonucunda durumun bilançosu çok ciddi rakamlara ulaşmıştır.

Darfur'da yaşanan durum, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmadır. Çünkü çatışan taraflar açısından bakıldığında; çatışma iki veya daha fazla devlet arasında değil de, hükümet ve ona karşı isyana kalkışan güçler arasında çeşitli konularda yaşanan çıkar çatışmaları sebebiyle ülkenin sınırları içerisinde yaşanmıştır. Darfur'daki çatışmalara Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi hükmü uygulanmalıdır. Bu madde suçluların yargılanmasıyla ilgilenmez. Sadece çatışmaların insancıl açıdan sınırını belirler. İnsancıl amaçlara hizmet etmeyi amaçlar. Yaşanan çatışmalarda bu maddeye uyulmamıştır ve ağır insan hakları ihlallerini içeren çeşitli suçlar işlenmiştir Darfur'da yaşanan çatışmalar boyunca isyancı gruplar; hükümet güçlerine ve Darfur halkına yönelik acımasız eylemlerde bulunurlarken, hükümet güçleri ve Cancavidler de isyancılara ve onların mensup oldukları toplumlara karşı

aynı şekilde karşılık vermişlerdir. BM'nin raporuna göre ağır insan hakları ihlallerini içeren, toplu katliamlar, köylerin ve kampların yağma ve yıkıma uğraması, kadın, erkek, çocuk demeden sivillerin katledilmesi söz konusudur. BM'nin yaptığı açıklamaya göre, 2003 yılında başlayan şiddetli çatışmalar neticesinde yaklaşık 300.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu insancıl kayıpların iç hukuk yollarıyla çözülemeyeceğinin anlaşılması uluslararası çözüm yollarının kapısını açmıştır. Bu gibi durumların en meşru yollarla çözülebilmesi, hiçbir siyasal, ideolojik ve ekonomik çıkarları dikkate almadan devletlerin olaylar karşısında birlikte hareket edecekleri bir sisteme emanet edilebilir.

BM Güvenlik Konseyi'nin ve UCM'nin aldığı kararların uygulamadaki zayıflığı kurumların gücünü sorgulanır hale getirirken, yine de böyle sorunlara yönelik çözüm aranıyor olması ve kısmen neticelenmesi bu tür insani felaketlerin önlenebileceğine dair beklentileri yükseltmektedir. Bu tür insani felaketlerin ve sorunların önüne geçilmesi ise devletlerin bu olaylar karşısında birlikte harekete geçmeleri halinde mümkün olabilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Darfur'dakine benzer bir sorunun ortaya çıkması durumunda UCM'nin doğrudan yetkisi olmasa dahi, BM Güvenlik Konseyi'nin UCM'yi devreye sokabilmesi, bu gibi sorunların uluslararasılaşması ve sorumluların yargılanabilmesi adına önemli bir yaptırım niteliğindedir. Bu durum aynı zamanda UCM'nin Roma Anlaşmasına taraf olsun ya da olmasın, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelecek krizin çözümünde tek meşru mekanizma olmasının önünü açmaktadır.

Sonuç olarak yerelde ortaya çıkan bu iç çatışma durumu, yerel mekanizmalar aracılığıyla yargılamalar yapılmadığı veya yapılamadığı için uluslararası bir hukuk sorununa dönüşmüştür. BM'nin ve UCM'nin, Darfur'a müdahalesinin en önemli katkısı hiç şüphesiz sorunun dünya kamuoyu oluşturmuş olmasıdır. Uluslararası örgütlerin en çok eleştirildikleri konu devletlerin iç işlerine karışmalarından ötürüdür. Ancak kimi zaman devletler kendi iç uluslarını koruyamaz ve yönetemez hale gelir. Bu gibi durumlarda uluslararası örgütlerin müdahaleleri belirli sınırlar çerçevesinde gereklidir. BM ve UCM'nin kararlarının en önemli katkısı, sorunun uluslararası alana taşınmasında, dünya kamuoyu oluşturmasında ve dikkatlerin bölgeye çekilmesindeki etkisi olmuştur. Sorunun uluslararasılaşmasıyla Darfur hükümeti bu soruna kayıtsız kalamamıştır. Çünkü sorumluluğu kendi sınırlarını aşmıştır. Ayrıca UCM'nin ve BM'nin aldığı kararlar ve üslendiği rol, sadece Darfur için değil dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelecek benzer bir olayda devletlerin nelerle karşılaşacaklarını görmeleri ve sorumluluklarının bilincine varmaları açısından oldukça önemlidir. Bu tür sorunlara çözüm aranıyor olması, meydana gelebilecek insan hakları ihlallerinin önlenebileceğine dair inancı beslemektedir. Uluslararası hukukun varlığına ve gücüne olan inanç ise ancak, bu tür sorunlara çözüm ararken dünya devletlerinin kendi çıkarlarını gözetmeksizin bölge insanlarının haklarını ve menfaatlerini muhafaza etmesi ile sağlanabilir.

Kaynakça

Acar, İ. (2010). “Küresel ve Bölgesel İlişkiler Zemininde Darfur Sorunu”, Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Arpa, E. (2013). Afrika Satrancında Sudan (Hatıralar/İzlenimler), Meneviş Yayınları, Ankara.

Arslan, Ö. (2011). Sudan ve Uluslararası Politikada Darfur Krizi, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Bayram, M. (2013). “Darfur Sorunu’nun Uluslararası Boyuta Taşınmasında Küresel Enerji Politikalarının Rolü”, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir.

BM Güvenlik Konseyi 18 Eylül 2004 Tarihli 1564 Sayılı Kararı, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/darfur-sres1564.php>, (Erişim Tarihi: 30.05.2018).

BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Kararı, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/sudan-sres1556.php>, (Erişim Tarihi: 30.05.2018).

BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005 Tarihli 1593 Sayılı Kararı, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/85FEBD1A-29F8-4EC4-9566-48EDF55CC587/283244/N0529273.pdf>. (Erişim Tarihi: 13.06.2018).

Case Information Sheet - The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad El Bashir - ICC, <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/Documents/AlBashirEng.pdf>, (Erişim Tarihi: 3.7.2018).

Cenevre Sözleşmeleri, Geneve - International Committee of the Red Cross, <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

Çakmak, C. (2007). “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Darfur Krizi’ne Müdahil Olması ve ABD’nin Süpergüç Olarak Limitleri”, Uluslararası Hukuk ve Politika, 3(10): 43-74.

Çakmak, C. (2014). Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Dalar, M. (2010). “Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuk”, Dünya Çatışmaları- Çatışma Bölgeleri ve Konuları-Cilt 2, Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 1.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.

Darfur, Sudan, “Situation in Darfur”, <<https://www.icc-cpi.int/darfur>>, (Erişim Tarihi: 2.7.2018).

Flint, J., ve Wall, A. (2008). Darfur: A New History of a Long War, Zed Books.

International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/darfur/harunkushayb/pages/alleged-crimes.aspx>, 27 Nisan 2007, (Erişim Tarihi: 5.7.2018).

İnat, K. (2007). “Sudan: Afrika’nın En Uzun İç Savaşı”, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı.

Kavas, A. (2007). “Darfur’da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_oldu_rulen_insanlik, (Erişim Tarihi: 13.5.2018).

Kavas, A. (2009). “Darfur’daki en büyük dram açlık, yoksulluk ve geri kalmışlık”, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=79&makaleid=2437>, (Erişim Tarihi:20.05.2018).

Keskin, F. (2009). “Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6(21):67-88 <http://www.uidergisi.com.tr/?p=958>, (Erişim Tarihi: 26.05.2018).

Khalid Mustafa, M. (2014). “Darfur Sorunu’nun Sudan’ın İç Güvenliğine Etkisi”, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Lacoste, Y. (2007). Büyük Oyunu Anlamak, “Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi”, Ntv Yayınları, İstanbul.

Mamdani, M. (2009). Saviours and Survivors: Darfur, Politics and the War on Terror, HSRC Press.

Matthew, L., Matthew, A. (2013). South Sudan, “From Revolution To Independence”, Hurst&Company, London.

Osman, Y., H., M. (2016). Bireyin Uluslararası Ceza Hukuku Çerçevesinde Korunması ve Darfur Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), İzmir.

Öndül, U., B. (2015). “Sudan’da Etnik Çatışma ve Çözüm Süreci”, Ankara Üniversitesi, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Ankara.

Öztürk, H. (2008). “Darfur veya Bir Krizi İsimlendirme Sorunu”, <http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.WoLTxejFI2w>, (Erişim Tarihi: 22.05.2018).

Öztürk, H. (2011). “Darfur’da Yaşanan İç Savaş Anlamak”, Avrasya Etüdları, 40(2), 123-144, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35338/392300>, (Erişim Tarihi:5.1.2018).

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, https://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, (Erişim Tarihi:30.05.2018).

Rome Statute of the International Criminal Court - ICC, <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.06.2018).

Sav, Ö. (2015). Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku, TBB, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/553.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

Sudan'da darbe: Ordu yönetime el koydu, Devlet Başkanı Ömer el Beşir'i görevden alıp tutukladı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47893272>, 11 Nisan 2019, (Erişim Tarihi: 21.8.2021).

Tamçelik, S., vd. (2014). Küresel Politikada Yükselen Afrika, Gazi Kitabevi, Ankara.

Taşdemir, F. (2009). Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Darfur'da işlenen suçlar için Sudan'da ofis açacak, <https://www.haberler.com/uluslararasi-ceza-mahkemesi-darfur-da-islenen-2-14327560-haberi/>, 12 Ağustos 2021, (Erişim Tarihi:21.08.2021).

Varlık, A., B. (2013). “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik bir Yaklaşım”, Avrasya Terim Dergisi, 1(2), 114-129, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/59826>, (Erişim Tarihi:18.05.2018).

Yeşil, F. (2015). Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Devlet Dışı Aktörler, TBMM Uzmanlık Tezi, [https://www.academia.edu/19461731/](https://www.academia.edu/19461731/Uluslararası_Hukukta_Silahlı_Çatışmalar_ve_Devlet_Dışı_Aktörler_TBMM_Uzmanlık_Tezi) Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Devlet Dışı Aktörler - TBMM Uzmanlık Tezi, (Erişim Tarihi: 20.05.2018).